

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д.ф.н. Снежана Петрова Бойчева,
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“,
Факултет по хуманитарни науки – катедра *Германистика*

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма по *Общо и сравнително езиковедие*

Автор: *Христина Танева Вихрогонова*

Тема: *УМСТВЕНАТА ДЕЙНОСТ НА ЧОВЕКА В РЕЧНИКОВИЯ ФОНД НА НЕМСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК*

Научен ръководител: доц. д-р Борян Георгиев Янев, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РЗЗ-1697 от 1.06.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *УМСТВЕНАТА ДЕЙНОСТ НА ЧОВЕКА В РЕЧНИКОВИЯ ФОНД НА НЕМСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК* за придобиване на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма по *Общо и сравнително езиковедие*.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Представеният дисертационен труд тематизира актуален проблем – въпроса за езиковите единици като КУЛТУРЕМИ в българската и немската езикова общност. Речниковият фонд на езика, респ. неговата употреба в речта е благодатна почва за съчетаването на лингвистични методи на изследване с основни положения от културологията и културната антропология. В този смисъл трудът стъпва на стабилна база. Изследван е обемен емпиричен материал.

Работата е с висока степен на обществена валидност в един глобализиран свят, тъй като контрастивният анализ на петте изследвани концепта *разум, мъдрост, глупост, радост, гняв* ни насочва към основни културни стандарти в българската и немската общност, очертаващи калейдоскоп от прилики, разлики, нюанси в ментално и ценностно отношение, отчасти потвърждаващи, отчасти коригиращи и допълващи досегашните представи и позиции на културологията за двете общности.

Разглежда се частен проблем от сравнителното езикознание: „...да се допълнят съществуващите изследвания с лингвистичен материал от немския и българския език, като се разкрият както специфични, така и универсални когнитивни структури в двата езика и двете култури. Именно липсата на достатъчно изследвания на концепти в немския език в съпоставка с българския аргументира избора на настоящата тема“ (Увод).

3. Познаване на проблема

Авторката на изследването демонстрира много добро владение на материята в теоретичен план и познаване на публикациите по проблематиката в широк аспект.

4. Методика на изследването

Избраната методика на изследване представя като обща база за сравнение между двата езика когнитивния модел за концептуалната метафора, разработен в теория на Джордж Лейкф и Марк Джонсън.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията се състои от увод, пет глави, заключение, списък на използваната литература. В увода прецизно се описват актуалността на проблема, предметът и обектът на изследването, целите, хипотезите, основните методи, теоретичните положения, както и източниците на корпуса.

В първа глава от дисертацията са разгледани основните теории за думата. Особено внимание е обърнато на понятието *концепт*, което се намира в тясна връзка с разглежданите в настоящия труд компартивистични феномени. В тази глава думата е представена като носител на (суб)културно значение – културама. Достойнство на изложението е препозиционирането на конкретни примери от последващите анализи, които аргументират подбора на теоретичната база на изследването. Формулирани са работни дефиниции, изхождайки от релевантните за аналитичната част теории за думата в различните аспекти.

Втора глава е озаглавена „Умствената дейност на човека през призмата на немския и българския лексикален състав“ и представлява философско-психологически преамбюл на конкретните анализи. Онагледяващи примери отново антиципират необходимостта от преглед на различните теории.

Първите две глави, които заемат половината от текста на труда, представяват подробен обзор на различни теории и класификации в близък и по-далечен контекст, който е приложим в обучението на студентите в обсега на езиковедските дисциплини.

Трета глава от дисертационния труд е посветена на анализа на лингвокултурологичните концепти, свързани с умствената дейност на човека, както и на два „емоционални“ концепта. Сравнението български–немски език имплицитно ни помага да изведем ценностни ориентации за двете културни пространства. Пример: „В израза *Der kluge Mann baut vor* – ‘добре е човек да се подсигури отрано’, се касае за цитат от Шилеровото произведение „Вилхелм Тел“. В

български има поговорка, която отговаря приблизително на това значение: *На каквото си постелеш, на това ще легнеш.*“ (124) Анализът на семите в примерите в двата езика обаче показва различен тип мислене, в немския израз имаме като база семата ‘активност’, ‘далновидност’ (*vor-bauen*), в българския вариант тази навременна предприемчивост и далновидност се изразява с глаголите *постилам, лягам*, които също актуализират в преносен смисъл *подсигуряване*, но с основна сема ‘удобство’, ‘спокойствие’. На базата на тези разсъждения биха могли да се изведат редица ментални маркери в културологичен смисъл, което препоръчвам като формулировки и в заключението – напр. „В етимологията на лексемата *мъдър* в немския език не откриваме връзка с християнските идеи, както е в етимологията на българската лексема, в значение ‘кротък, смирен’“ (139). Това са важни изводи от гледна точка на целеполагането на изследването, анализът води до определени позиции относно базови културни стандарти: „В тях се съдържа ценна информация за народопсихологията и културата на отделните народи“ (139).

Примерите, където контрастивно може да се анализират културеми, са многобройни – с. 203: „В тази група влизат голяма група фразеологизми, чиято образност е богата и в двата езика. В немски това са: *jdm. etw. aufs Butterbrot schmieren* – ‘упреквам някого за нещо’. В българския език ще споменем изрече *чукам сол на главата на нкг.*, тъй като и в двата изрече присъства кулинарен елемент“. Не семата ‘кулинарна подправка’ е от първостепенно значение в случая, а смисълът на образността, съдържащ се като цяло в единия и в другия фразеологизъм, а именно различната степен на интензитет, респ. агресия на действието. В културологичен смисъл биха могли да се доразвият анализи на примери като „*geredt ist geredt, man kann es mit keinem Schwamm auswischen*/ Казана дума, хвърлен камък“ (206), „Българинът сравнява досадния мърморко с картечница, а немецът – с водопад“ (209) и т.н. (Не съм убедена, че сравнението между изрази от всекидневната употреба и лексикографски справочници, от една страна, и от фикционални произведения – художествена литература, от друга страна, осигурява еквивалентност на анализа. Литературата силно конотира значението, а в много случаи актуализира девиантни, непопулярни смисли).

В четвърта глава е анализирана речевата дейност на човека в немския и българския лексикален състав. За тази цел глаголите за говорене са представени в тематични групи, което е конкретно приложимо в процеса на обучение.

Пета глава. Достоянство на представената работа е експерименталната част на изследването – проведената анкета с представители на двете култури. Особено ценни са примерите за някои асоциации, които не са езиково кодирани във фразеологичните речници, но присъстват в умствените представи на хората. Освен това в тази глава са формулирани културологично обясними нюанси, които „излизат“ в езиковата употреба, като напр. приоритетното определяне на ума като *ясен* (немски), респ. *остър* (български), което се обяснява отчасти с особеностите на епохата на *Просвещението* в немското и българското културно

пространство. Друг добър пример за културноспецифична езикова употреба е умът като *машина* (немски), респ. *бръснач* (български).

В резюме: Направено е съпоставително изследване на концепти в немския и българския език. Примерите от двата езика са ексцерпирани от лексикографски източници, електронни корпуси, анкетно проучване. Установяват се и се потвърждават предимно културни универсалии, но конкретните анализи имплицират и културни разлики.

Заключението включва до т. 7 цитираните в предходните глави теоретични постановки, като се привеждат и конкретни цитати, което е нетипично за „жанра“ обобщение. Точка седма обхваща приносните моменти на конкретните анализи и представлява систематизация и обзор на постигнатите резултати.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Като иновативно може да се приеме схващането, че емоциите представляват част от умствената дейност на човека.

Реализирана по безспорен начин е прагматичната цел на изследването: „Откритите специфики биха могли да се използват в преводаческата практика и преподаването на немския език като чужд“, както и в сферата на академичното образование, особено в рамките на дисциплини като лексикология, семантика (вж. класифицирането на езиковите изрази в скалата на техния интензитет към концептите РАДОСТ и ГНЯВ, 3. глава, тематичните полета на изразите за речевата дейност, 4. глава).

„Ексцерпираният фразеологичен материал може да се използва при допълнително съпоставително изследване, както и да бъде включен в двуезичен речник, представляващ разглежданите концепти в немската и българската култура“. Работата предлага квантитативно обемна и квалитативно отлична аналитична база за екстраполиране на културологични изводи въз основа на установените сходства и диференции в образността на изследваните концепти. От това печели идеята за възможността културата да бъде описана чрез набор от ключови концепти, теза, основополагаща за този тип научни изследвания.

8. Автореферат

Авторефератът включва извън основните акценти на изследването приносните моменти, както и списъка на публикуваните като статии части от дисертацията. Докторантката е приложила 6 ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД, резултат от участия в международни, национални и университетски научни прояви.

9. Критични забележки и препоръки

Препоръчвам публикуването на изследването в книга или на електронен носител.

Препотвърждавам препоръката си от отзива ми на вътрешното обсъждане на дисертационния труд за синтезиране на теоретичната база относно изложението на характеристиките на *концепта* и *фразеологизмите* (1/2 от целия текст

на дисертацията), особено в частите, където многократно се прецитира. Целта е постигане на обзримост и четивност на бъдещото издание.

В библиографията е хубаво да се приложат и други сериозни проучвания на български учени, изследвали лингвокултурологични концепти в двата езика, което ще създаде общата картина в развитието на когнитивната лингвистика у нас, но и на езикознанието като цяло (прилагам заглавия в отделен текст). Тъй като: „Самата когнитивна лингвистика е относително ново лингвистично направление, не притежаващо изцяло завършен облик, и в което много дискуссионни въпроси чакат своите отговори.“ (Увод)

Биха могли да се прецизират смислово тези като следната: „...умът е природна заложба на човека и присъства имплицитно като част от човешкото съзнание. Неговото доказване в науката е по-сложно, отколкото разбирането му с помощта на езиковите структури.“ Още повече, че тази постановка стои в началото на обобщителната част. Умствената дейност се изследва и „доказва“ експериментално и от други науки, имащи за база неезикови структури, като сложността на този процес е относителна величина.

Основната препоръка е свързана с по-голяма конкретика в заключителната част относно формулировките за двете културни пространства, които се очертават в хода на анализите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни резултати, които представляват принос в изследвания частен проблем*. Предложеният текст показва, че докторанката *Христина Танева Вихрогонова* притежава необходимите теоретични знания и аналитични умения по научната специалност, като демонстрира качества за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди на докторант Христина Танева Вихрогонова образователната и научна степен ‘доктор’* по общо и сравнително езикознание в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма по *Общо и сравнително езикознание*.

26.06.2020 г.

Рецензент:

/доц. д.ф.н. Снежана Петрова Бойчева/